



**ԱՊԱԳԱ ՀԱՅԿԱԿԱՆԻ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ**

10-12 ՄԱՐՏԻ 2023

Երևան

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Համապարփակ հարց.

Ո՞րն է հայության տարբեր հատվածների համար պատմական պատասխանատվության ընդհանուր շրջանակը հայկական ինքնության, հայրենիքի, պատմական հիշողության և արժեքների պահպանության ժառանգությունն ապագա սերունդներին և աշխարհին փոխանցելու հարցերում:

1
ԴԻՏԱԼԿՅՈՒՆ

**Հայոց
ցեղասպանություն**

Իրականություն

Փորձագիտական խումբը համակողմանի քննարկումներում Հայոց ցեղասպանության ասպեկտը պատմական պատասխանատվության համատեքստում առանձնացրեց որպես առաջնայնություն: «Հայոց ցեղասպանության ճանաչմանն ու դատապարտմանը հետամուտ լինելը զուտ անցյալի հանդեպ փորձի խնդիր չէ: Սա այսօրվա իրական խնդիր է, քանզի ցեղասպանությունը նոր ցեղասպանություն է ծնում, իսկ նման նախանշաններ դիտարկվում են թուրք-ադրբեջանական համագործակցության հեռանկարում: **Ցեղասպանության խնդիրը հայ ժողովրդի և հայկական պետականության գոյության հարց է:** Ուստի խնդիրը խիստ այժմեական է. այն պետք է քննել նոր հայացքով ու նախատեսել ապագային ուղղված համահայկական ջանքեր», - նաև նման կերպ արտահայտվեցին փորձագետները:

35 երկիր տարբեր մակարդակներով ճանաչել և դատապարտել է Հայոց ցեղասպանությունը: Ըստ փորձագետների, սակայն, ցեղասպանության միջազգային ճանաչման հարցը քննարկելիս պետք է առնվազն երկու սկզբունք որդեգրել: Առաջինը՝ **անկեղծ լինել ինքներս մեզ հետ** և երկրորդը՝ **լինել իրատես**: Երբեմն մենք տարվում ենք ցեղասպանությունը ճանաչող երկրների քանակով ու սկսում ենք ստեղծել մտացածին պատկերներ կամ ոգևորվում ենք 1-2՝ ազգությամբ թուրքի հայանպաստ մտքերից և դրանք ընդհանրացնում-տարածում ողջ Թուրքիայի վրա: Մինչդեռ իրականությունն այն է, որ «2015-2020թթ. ձևավորված իրողությունների համարեքստում մենք ունենք սկզբունքորեն նոր իրավիճակ, և ուղղակի **չենք կարող խոսել ցեղասպանության մասին նույն կերպ, ինչ նախկինում էինք անում**»:

Հայոց ցեղասպանության ճանաչման և դատապարտման գործընթացն ունի նաև Թուրքիայի ագրեսիվ կեցվածքի ապասկտիվացման ու կանխարգելման նպատակ: 2020թ. իրադարձություններից հետո պարզ դարձավ սակայն, որ Թուրքիային զսպելու գործընթացում հայկական կողմի վարած քաղաքականությունը բավարար չի եղել: Այսպես համարում են առանձին փորձագետներ և շարունակում. «**Ճանաչումը պետք է ավելի իրարեսական և մեզ սպառնացող վրանգների տեսանկյունից շոշափելի լինի**: Մի շարք երկրների կողմից Հայոց ցեղասպանության ճանաչումն ու դատապարտումը չդարձավ թուրք-ադրբեջանական ագրեսիան որևէ կերպ կանխարգելող գործոն: Հայոց ցեղասպանությունը ճանաչած մի շարք երկրներ 44-օրյա պատերազմի և դրան հաջորդող իրադարձությունների ընթացքում շարունակում էին լուռ մնալ»: Ավելին, Ցեղասպանագետների միջազգային միությունը հանդես եկավ հայտարարությամբ՝ նշելով, որ **Ադրբեջանի ու Թուրքիայի գործողություններում Արցախի հայության նկատմամբ ցեղասպանության վտանգ կա**:

Քաղաքականություն

Թուրքիան այսօր ուժեղ պետություն է, և հետևաբար պետք է հստակեցնել պահանջների և պայքարի ձևերը: Արդյո՞ք մենք կարող ենք մեր սահմանափակ ռեսուրսներով

և հնարավորություններով ճնշել ու պարտադրել Թուրքիային, որպեսզի նա ճանաչի ցեղասպանությունը: Հրեաներն ունեն հստակ տեսլական և, անկախ ներքին տարածայնություններից, միասնաբար այդ տեսլականին են ձգտում: Մենք՝ հայերս, չունենք բոլորիս միավորող տեսլական: **«Ո՞րն է համայն հայության, մասնավորապես, հայրենիքի և սփյուռքի պատմական պատասխանատվությունը Հայոց ցեղասպանության հարցում: Մենք ուզում ենք աշխարհը ճանաչի այն, սակայն չենք որոշել, թե հետո ինչ ենք ուզում»**, - նկատում էին փորձագետները:

«Մի կողմում էլֆորիկ ծայրահեղությունն է, որտեղ Թուրքիան ճանաչում է ցեղասպանությունը, և այդքանով հարցը փակվում է, իսկ մյուս կողմում՝ Թուրքիան չի ճանաչում ցեղասպանությունը, ու հարցը փակելով՝ անցնում ենք առաջ»: Իրական և ապագա կյանքն ընկած է այս երկու ծայրահեղությունների միջև, որտեղ պետք է **հստակ գործողություններ տեսնենք ու պլանավորենք մեր անելիքները՝** համարում են փորձագետները և առաջարկում խորհել **ինչպես դա անելու** շուրջ:

Հայկական կառույցները, Հայ դատի հանձնախումբը, մեր ավանդական կուսակցությունները տասնամյակներ շարունակ հսկայական աշխատանք են կատարել բազմաթիվ երկրներում: Հանդես գալով **ցեղասպանությունների կանխարգելման դիրքերից՝** Հայաստանը և հայերը ստեղծել են նաև միջազգային նշանակության հարթակներ, ինչպես օրինակ «Ընդդեմ ցեղասպանության հանցագործության» **Գլոբալ ֆորումը**, Հայոց ցեղասպանությունը վերապրածների անունից շնորհվող **«Ավրորա» մրցանակը** և այլն, իսկ Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցի **համահայկական հռչակագրի** ընդունումը դարձավ Հայաստան-Սփյուռք միասնության կարևոր հանգրվան: Անշուշտ, **աշխատանք շատ է արվել և արվում:** Բայցևայնպես ժխտողականությանն այսօր էլ կարելի է հանդիպել գրեթե ամենուր: Ուրեմն **ինչպե՞ս կարող ենք միավորել մեր ուժերն առաջ գնալու համար և ի՞նչ պետք է փոխենք մեր քայլերում՝** սա պետք է հասկանալ առաջին հերթին:

Նախաձեռնություններ

Հրեական «Հակազրպարտչական լիգա» իրավապաշտպան կազմակերպության՝ ADL-ին համարժեք հայկական կառույց ունենալու անհրաժեշտության մասին շատ խոսեցին փորձագետները՝ դիտարկելով, որ **Հայկական «Հակազրպարտչական լիգա» իրավապաշտպան մեխանիզմը** կայացնելու դեպքում այն կարող է համապարփակ պայքար առաջնորդել ժխտողականության ցանկացած դրսևորման դեմ:

«Տարբեր երկրներում մեր համայնքներն ունեն փարբեր օրակարգեր և առաջնահերթություններ: Եթե կարողանանք օգնել համայնքներին, համակարգենք և ներդաշնակեցնենք պայքարը, ապա կկարողանանք հասնել գլոբալ արձագանքի»: Առաջարկվեց ստեղծել բոլոր հիմնական դերակատար-կառույցների ու մեծ համայնք-

ների մասնակցությամբ համակարգող հանձնախումբ, **Ցեղասպանության ճանաչման գործընթացի առցանց կոորդինացիոն խորհուրդ**, որը կներդաշնակեցնի աշխատանքը բոլոր համայնքներում:

Աշխարհում կա Հոլոքոստին նվիրված շուրջ 70 ցուցադրություններ ու թանգարաններ և կան ավելի քան 9 տասնյակ հրեական թագարաններ, որտեղ ցեղասպանության մասին ներկայացվում է: Մենք ունենց Հայոց ցեղասպանությանը նվիրված և լիարժեք գործող մեկ թանգարան ու որոշակի հետազոտական գործունեություն իրականացնող 2-3 այլ թանգարաններ: **Ցեղասպանության թանգարանի արտերկրյա 3 մասնաճյուղերի բացումը** օգտակար պետք է որ լինի:

Մեծ եղեռնը ճանաչած պետություններից քչերում է, որտեղ կրթական համակարգերում կա Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ որևէ հիշատակում: Միևնույն ժամանակ Հոլոքոստն ուսումնասիրվում և դասավանդվում է գրեթե ամենուր: **Այլ երկրների կրթական ծրագրերում Մեծ եղեռնի մասին նյութերի ներառումը** պետք է դասել մեր լրբփստական աշխատանքների առաջնահերթությունների շարքում:



**ԱՊԱԳԱ ՀԱՅԿԱԿԱՆԻ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ**

10-12 ՄԱՐՏԻ 2023

Երևան

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Համապարփակ հարց.

Ո՞րն է հայության տարբեր հատվածների համար պատմական պատասխանատվության ընդհանուր շրջանակը հայկական ինքնության, հայրենիքի, պատմական հիշողության և արժեքների պահպանության ժառանգությունն ապագա սերունդներին և աշխարհին փոխանցելու հարցերում:

2
ԴԻՏԱԼԿՅՈՒՆ

**Հայաստանի և Արցախի
անվտանգության հարցում
պատասխանատվություն**

Խնդիրը

«Կարծում եմ, որ «Պատմական պատասխանատվություն» թեմայի խնդիրը պետք է լինի ողջ հայությանը մեկտեղող ու շուրջը հավաքող գաղափարի ձևավորումը: Լեզուն չի կարող նման հավակնություններ ունենալ: Հավաքքը՝ գուցե: Սակայն կարծում եմ՝ մեզ միավորող առաջնային գործոնը հողն է», - այս և նման դիտարկումները հաճախ էին հնչում փորձագետների քննարկումներում: Արցախի ու ՀՀ-ի անվտանգային փխրուն իրավիճակը պարտադրում է **առաջնային համարել անվտանգության վերաբերյալ քննարկումը**: Պատմական պատասխանատվության տեսանկյունից հարկ է նախևառաջ խոսել հայկական երկու պետությունների անվտանգային հարցերի, մեր առջև կանգնած մարտահրավերներին և խնդիրներին ուղղված հնարավոր ձևակերպումների ու բանաձևերի ընդունման մասին:

«Վիճակն այնքան օրհասական է, որ երբեմն տպավորություն կա, թե այս բոլոր քննարկումներն ու խոսակցությունները շարքից բան արժեն, իսկ հնչեցված մտահոգությունները մնում են անհասցե»: Ի վերջո այս ամենը պետք է կազմակերպել մի շատ կոնկրետ ըմբռնման շուրջ՝ պատասխանելով հետևյալ հարցերին. **ինչի՞ առաջ ենք կանգնած, ի՞նչ խնդիրներ ունենք և ինչպե՞ս պետք է լուծենք**:

Քաղաքականություն

Փորձագետները նկատեցին, որ իրենց քննարկումների արդյունքում ուրվագծվել է համաձայնություն այն մասին, որ **պետականության պահպանումն ընդհանուր համահայկական պատասխանատվության** հարց է, և պետք է խնդրի այն մասը, որը մեզ է բաժին ընկնում, փորձենք լուծել և չթողնել հաջորդ սերունդների վրա: Այս տեսանկյունից արձանագրվեցին մի քանի հստակ դրույթներ.

1. Հայ ժողովուրդն **իր պետությունն արագ զարգացնելու պատասխանատվություն ունի**:
2. **Արցախը պահելու և զարգացնելու** պատմական պատասխանատվություն ունենք:
3. Հայաստանն ու Սփյուռքը պետք է **մեկ միասնական բռունցք դառնան**, որ իրականացնեն մեր պատմական պատասխանատվությունը: Եվ վերջապես պետք է հասկանանք, թե ինչու հնարավոր չի եղել ձևակերպել **միասնական համահայկական մտածելակերպ, առաքելություն ու բանաձև** և անցնել այս ամենից բխող կոնկրետ գործողությունների:

Ըստ փորձագետների, պատմական պատասխանատվության համատեքստում մենք այսօր դիվանագիտական և ռազմաքաղաքական կորուստների չընդհատվող շարքը կասեցնելու պատասխանատվություն ունենք: Այս պատասխանատվության գիտակցումը կնպաստի Հայաստանի և հայաստանաբնակ ժողովրդի շրջանում խարխված համերաշխության վերականգնմանը:

Միևնույն ժամանակ, մեր այսօրվա խնդիրները չպետք է մեզ հետ պահեն մեր ապագային ուղղված նպատակներ ձևակերպելուց: **«Մեր ձախողումները գալիս են նպատակներ չձևակերպելուց և դրանց իրականացմանն ուղղված պարզաճ աշխատանք չիրականացնելուց»**, - նկատում էին փորձագետները:

Արցախի հարցում փորձագետները առաջարկեցին մեկընդմիշտ ընտրել հնարավոր 3 տարբերակներից մեկը և ի լուր աշխարհի հայտարարել, որ **Արցախի հարցը**.

1. 120 հազար արցախցիների հարցն է, կամ
2. 120 հազար արցախցիների և 3 մլն հայաստանցիների հարցն է, կամ
3. 10 մլն աշխարհի հայության հարցն է:

Այս ընտրությունը, որքան էլ ակնհայտ է թվում, այն պե՛տք է կայացնել և հետո բոլոր ծրագրերը կազմել ըստ այդ ընտրության: Անգամ այս ընտրությունից հետո ամեն ինչ պարզ ու միանշանակ չի դառնում կարծես: Օրինակ, իրենց առավել համարձակ համարողները կարող են պնդել.

- *Ամբողջ աշխարհի հայությունը պետք է միասնաբար հանձն առնի, որ ստանձնում է Արցախի պատասխանատվությունը և չթողնի այն միայն պետության և Հայաստանի քաղաքացիների ու, առավել ևս, արցախցիների ուսերին: **Հայ ազգը չպետք է վախենա հաղթանակներից:***

Իսկ իրենց ավելի շրջահայաց համարողները կարող են հակադարձել.

- *Արցախի խնդիրը բարդ, բանակցային գործընթաց է: 2020թ. պարտերազմից հետո Հայաստանի դիրքերը և Արցախի անվտանգությունը թուլացել են. այսօր խնդիրը կայունացել է ռուս խաղաղապահների և եվրոպացի դիպլոմատների շնորհիվ: **Արկածախնդրությունը վրանգավոր է:***

Ինչպե՛ս ենք մենք տեսնում իրականությունը: Այս մասին արժե լրջորեն խոսել:

Նախաձեռնություններ

«Արցախի հիմնախնդիրը սփյուռքում հարվածական միջավայր է մտցրել: Սփյուռքը ցանկություն ունի օգնելու Արցախի հարցում, սակայն չգիտի, թե ինչպես. չկա ընդհանուր, միասնական գիծ», - նշում է փորձագետներից մեկը: Եթե կարողանանք Հայաստանի և Արցախի անվտանգության հարցում աշխարհի հայերով մեկ բռունցք դառնալ, շատ ոփսկեր կպակասեն: Ադրբեջանը և աշխարհը պիտի հստակ տեսնեն ու ընկալեն, որ Արցախի հարցում գործ ունի ոչ թե 120 հազար արցախցիների, այլ 10 մլն աշխարհասփյուռ հայության հետ: **Աշխարհի հայերի «Արցախ՝ 10 մլն» Համաժողովի գումարմամբ** հնարավոր կլինի էապես բարձրացնել հայ ժողովրդի միասնական ձայնը Արցախի հարցում և դրա ընթացքում կազմավորել գործուն մեխանիզմներ, որոնք կդառնան արցախահայության «10 մլն-անոց մեջքն ապահովող» մշտական ինստիտուտներ:

2022թ. Արցախի ԱԺ-ն ու Անվտանգության խորհուրդը տարբեր հայտարարություններով դիմեցին հայության միավորման ու օգնության կոչով: Արդյո՞ք Սփյուռքը, օրինակ, ֆինանսապես կկանգնի Արցախի մեջքին, եթե անհրաժեշտ լինի: «*Համահայկական հիմնադրամը ֆինանսավորում էր ենթակառուցվածքները, միգուցե ինչ-որ կառույց ստեղծե՞նք, որն ավելի շատ կկենտրոնանա զարգացման ծրագրերի վրա: Եթե ես ապրում եմ այլ երկրում, ինչպե՞ս դառնամ մաս ու աջակցեմ Հայրենիքիս*»: Եթե լինի միասնական կամք, ապա կարելի է ստեղծել **Զարգացման ծրագրերի «Արցախ» հիմնադրամ**, որն Արցախում կֆինանսավորի տնտեսությունն ու անվտանգությունն առաջ տանող ծրագրեր՝ հնարավորություն տալով աշխարհի ցանկացած վայրում ապրող ազգային կենսական խնդրի լուծման մաս դառնալ:

Պետք է կարևորել **թվիթերի, ավելի ճիշտ բոլոր սոցիալական ցանցերի, նաև վիքիպեդիայի դերը**: «*Իսրայելն, օրինակ, ֆարսիով գործարկված հարթակ ունի, որտեղ 450 միլիոն մուտքեր են արձանագրվել նախորդ տարի: Համացանցում պարսկալեզու բովանդակության ամենամեծ հավաքածուն Իսրայելինն է*»: Պատերազմից հետո վիքիպեդիայում մեր կողմից տարվող աշխատանքները բավականին թուլացել են: Ադրբեջանցիները շարունակում են լցնել նոր թեմաներ, իսկ մենք այդքան էլ ակտիվ չենք: Մենք լավ կառավարվող՝ «**Համահայկական համացանցային բանակ**» կայացնելու կարիք ունենք:



**ԱՊԱԳԱ ՀԱՅԿԱԿԱՆԻ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ**

10-12 ՄԱՐՏԻ 2023

Երևան

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Համապարփակ հարց.

Ո՞րն է հայության տարբեր հատվածների համար պատմական պատասխանատվության ընդհանուր շրջանակը հայկական ինքնության, հայրենիքի, պատմական հիշողության և արժեքների պահպանության ժառանգությունն ապագա սերունդներին և աշխարհին փոխանցելու հարցերում:



**Ժառանգության պահպանում
և ճանաչելիության
ապահովում**

«Արմապներից հրաժարվել նշանակում է հրաժարվել ինքդ քեզնից: Հինգ տարեկանից մոմեր եմ վառել հայկական եկեղեցիներում: Իսկ եկեղեցին միայն հավար չէ, այլ նաև մշակույթ...»:
Անրի Վեռնոյ

Իրականություն

Բացի Հայոց ցեղասպանության հիմնախնդրից կա նաև մեր հարուստ պատմության և ժառանգության պահպանման ու ճանաչելիության հիմնախնդիրը: Տեսանելի է հայ ժողովրդի զավակներին տարբեր հարցերի շուրջ ավելի գործուն դարձնելու կարևորությունը: *«Շատերը մեզանում ծանոթ չեն մեր գանձերին, մեր ժառանգությանն ու հայ ժողովրդի նշանավոր զավակներին, ինչպիսիք են օրինակ Ներսես Շնորհալիին և Գրիգոր Նարեկացին, մեր մյուս մեծերը»:* Հայերն աշխարհին մեծ ժառանգություն են տվել: Մեր մեծ գանձերից է հավատքը, որը նպաստել է մեր գոյատևմանը և նույնպես համաշխարհային արժեք է: *«Մենք պետք է խոսենք նյութական և ոչ նյութական ժառանգության մասին՝ նկատի ունենալով մեր մշակույթն իր լայն ու նեղ ըմբռնումներով, արվեստը, փիլիսոփայությունը, կրոնը և այլ իրողություններ»:* Այս ամենի պահպանումն ու աշխարհին ներկայացնելը մեր պատմական պատասխանատվությունն է, սակայն **ինչպե՞ս և ո՞վ պետք է իրականացնի այդ առաքելությունը.** այս հարցի շուրջ է, որ պետք է պայմանավորվենք ազգովի:

Կարևոր է հասկանալ, թե **հայ ինքնությունը, ոգին և հոգեղենն ինչպե՞ս կարող ենք պահպանել, զարգացնել և փոխանցել մյուս սերունդներին:** Ժառանգության վերաբերյալ վերջերս կատարված հետազոտությունների մեկի անվանումը մասնագետները դրել էին Hidden treasures՝ նկատի ունենալով, որ մեր ժողովրդի մի էական մասը մեր ժառանգությանը հաղորդ չէ: *«Խնդիր կա նաև հոգևոր հարթությունում, երբ շատերը չգիտեն մեր հավատքի էության մասին: Իհարկե, տարբեր տեղերում մեր ժառանգության նմուշները ներկայացված են, ինչպես, օրինակ, Նյու Յորքի «Մեդրոպոլիտեն» թանգարանում, սակայն չունենք ռազմավարական լուրջ հիմքերի վրա դրված մուտեցումներ»:*

Քաղաքականություն

Փորձագետները համոզված են, որ մշակույթի ու դրա պահպանման հարցերն ամենալայն իմաստով պետք է մեր առաջնահերթությունները լինեն: Մեր լեզուն, գրականությունը, երաժշտությունը շատ հարուստ են, և նրանց պահպանման վերաբերյալ հարցերը պետք է կենտրոնական լինեն մեր քննարկման ընթացքում: Լայն իմաստով մշակույթի տակ նաև կարելի է հասկանալ մեր ազգային խոհանոցը, կենցաղավարությանը բնորոշ մի շարք այլ բաղադրիչներ, որոնք ունեն մշակութային հենք ու մեր մշակույթի անօտարելի մասն են կազմում: **Այս բոլորը պաշտպանելու պարտավորու-**

թյուն ունենք մենք: Իսկ խնդիրներ ունենք ամենուր՝ թե՛ Հայաստանում, թե՛ Արցախում, թե՛ ողջ տարածաշրջանում, թե՛ Սփյուռքում: Ժառանգության պահպանման հարցում շատ անելիքներ կան, օրինակ, Վենետիկում, Վիեննայում ու Երուսաղեմում. պետությունն այստեղ հավուր պատշաճի ներկայացված չէ, իսկ տեղի ուժերն այդքան կարողունակ չեն, որ հարցերն ինքնուրույն գլուխ բերեն:

Մեր պատմության, կերտած հաղթանակների ու հաջողությունների նկատմամբ **երիտասարդների շրջանում հպարտության զգացումի և վարքային մոդելների ձևավորումը** նաև պետք է լինի մեր պատասխանատվությունը՝ համարում են փորձագետները, մինչդեռ դպրոցական ծրագրերում խիստ թերի է ներառված մեր պատմական ժառանգությունը: Դպրոցում է շատ լուծումների բանալին, նաև՝ խնդիրների ակունքը: Օրինակ, *«ինչպե՞ս եղավ, որ մենք քրիստոնյա ենք, բայց հանկարծ պայքար մղվեց քահանաների և եկեղեցու դեմ՝ դպրոցներից վերջիններիս դուրս մղման նպատակով, և դպրոցներում դադարեցվեցին ավերարանի ընթերցանության պրակտիկան: Դա արվեց բոլորիս աչքի առջև»*, - նշում էր հայտնի մանկավարժ փորձագետը:

Առանձին փորձագետներ առանձնացնում են նաև **Խորհրդային տարիների հանդեպ պատմական պատասխանատվության հարցը**, որից կարծես թե խուսափում ենք: *«Մենք ստեղծել ենք արժեքներ, և այդ շրջանը նույնպես պատմական պատասխանատվության մաս է. մենք այսօր դրա կրողն ենք»*, - նշում են նրանք:

Սակայն **ի՞նչ մեխանիզմներ պետք է լինեն և ինչպե՞ս պետք է հանրահռչակվի մեր ժառանգությունը**, այս մասին է, որ խոսելու կարիք ունենք:

Նախաձեռնություններ

Ըստ փորձագետների, նախ մենք պետք է վստահ լինենք, որ մեզ համար կարևոր ժառանգության նմուշները փաստաթղթավորված են: Դա մեզ թույլ կտա ունենալ մեր ժառանգությունն ամրագրող մի մեծ ցուցակ կամ համակարգ, **Հայկական ժառանգության ցանկ**, մոտավորապես **ՅՈՒՆԵՍԿՕ**-ի համաշխարհային ժառանգության ցանկի պես, որտեղ կլինեն աշխարհի տարբեր անկյուններում առկա մեր ժառանգության նմուշները: Այսպիսի նախաձեռնություններ արդեն իսկ իրականացվում են, և մեկ միասնական ազդեցիկ ծրագրի կարիք կա:

«Ցանկացած հայ կարող է և պետք է լինի իր ազգի ժառանգության պահպանության մարտիկ և «PR-ամբաստանոր»՝ հայրենիքն ու ողջ հայությունը պատշաճ կերպով ներկայացնող», - անդում էին քննարկումների մասնակիցները: Գաղափար կա նախաձեռնելու **«Հայկական ժառանգության դեսպաններ»** շարժումը՝ իր հարթակներով, ուղղորդված PR արշավներով, գործուն մեխանիզմով, որը թույլ կտա բոլորիս ներգրավվել Հայաստանի, հայության և մեր հաջողությունների տարածման գործում:

Կան հայկական ժառանգության նմուշներ պարունակող մասնավոր հավաքածուներ, որոնց մասին մենք քիչ բան գիտենք: Վտանգ կա, որ այդ նմուշները կարող են ցրվել աշխարհով մեկ: Փորձագետները կարևորեցին **Հայկական ժառանգության հիմնադրամ** ստեղծելու գաղափարը, որը կհսկի նման գործընթացները, կհետևի բոլոր աճուրդներին և հայկական ժառանգության նմուշների առկայության դեպքում դրանք արագ կգնի ու կբերի Հայաստան, նաև տեղեկատվություն կհավաքի գոյություն ունեցող հավաքածուների մասին:

Գոյություն ունի «Իրանիկա» հարթակը, որը լավ շտեմարան է, իրանագիտական մի շարք հետազոտությունների և այս ուղղությունն ուսումնասիրող միջազգային համալսարանների համագործակցության արդյունք է ու հրաշալի միջոց Իրանը մեկ դեմքով և մեկ տեղից ներկայացնելու համար: Իրանիկայում գրվող ցանկացած կոնկրետ նյութ ունի գիտական հենք ու հիմնավորում: Փորձագետների կողմից առաջարկ եղավ հայագիտական որևէ կենտրոնի հիմքի վրա Իրանի օրինակով **«Արմենիկա» ծրագիրը** ստեղծել և առաջ տանել:

Բոլոր թանգարաններում պետք է թվայնացման և այլ միջոցներով պահպանենք մեր ժառանգության նմուշները: Փորձագետները ընդգծեցին մեր ունեցած **արժեքների թվայնացման, պահպանման և տարածման մեծ ծրագրի** կարևորությունը:



**ԱՊԱԳԱ ՀԱՅԿԱԿԱՆԻ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ**

10-12 ՄԱՐՏԻ 2023

Երևան

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Համապարփակ հարց.

Ո՞րն է հայության տարբեր հատվածների համար պատմական պատասխանատվության ընդհանուր շրջանակը հայկական ինքնության, հայրենիքի, պատմական հիշողության և արժեքների պահպանության ժառանգությունն ապագա սերունդներին և աշխարհին փոխանցելու հարցերում:

4
ԴԻՍԿՆԻԶՈՒՄ

Հաջորդ սերունդներին հայ պահելու պատասխանատվությունը

*«Մեր նախնիները մեզ և աշխարհին փոքր ժառանգություն
չեն կտակել: Բայց մենք պիտի հասկանանք և հասկանալով
չմոռանանք երբեք, որ մեր ժառանգության մեծագույն
գանձը մեր լեզուն է»:
Պարոյր Սևակ*

Իրականություն

- Մասաչուսեթսի տեխնոլոգիական ինստիտուտի մասնագետների հետազոտության համաձայն՝ հայերենն աշխարհի 60 ամենաազդեցիկ լեզուների շարքում է:
- 2010 թվականին արևմտահայերենը մտցվել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Աշխարհի վտանգված լեզուների էլեկտրոնային ատլասի» մեջ:
- Ընդունված է, որ մենք աշխարհում շուրջ 10 միլիոն ենք, մինչդեռ հայերենով խոսում է միայն 6 միլիոնը:

Սփյուռքում էութենական են հայոց լեզվին վերաբերող հարցերը, հատկապես լեզվի պահպանումը և դրա փոխանցումը հաջորդ սերնդին: Խնդիրն էլ ավելի է բարդանում, երբ տարբեր գաղթօջախներում, սփյուռքյան համայնքներում հայոց լեզուն բաժանվում է տարբեր բարբառների և լեզվական ձևերի: «Ես իմ երեխաներին ուղարկում եմ Լոնդոնում գտնվող հայկական կիրակնօրյա դպրոց, սակայն այստեղ հաճախում է մոտ 100 երեխա, իսկ Լոնդոնում ապրող հայերը մոտ 30 հազար են»: Ինչպե՞ս կարող ենք տարբեր սերունդների հայ ներկայացուցիչներին համախմբել նման դպրոցների, կրթօջախների, հայկական ժառանգության ու դրա եզակի նմուշների շուրջ: Ինչպե՞ս նրանց **խրախուսել, որպեսզի սովորեն հայոց լեզուն**, հաճախեն նման դպրոցներ, կիրառեն հայերենը: Դա կարող է լինել տանը, դպրոցում, որևէ խմբակում, որտեղ կա համապատասխան միջավայր, հայախոս մարդիկ, ընկերներ: Այս հարցերն էին առաջ քաշում փորձագետները՝ թեմային անդրադառնալիս:

Քաղաքականություն

Հայոց լեզվի իմացության խնդիրն ուղղված աշխատանքներ միշտ են արվում հայկական տարբեր կազմակերպությունների կողմից տարբեր երկրների համայնքներում: Սակայն այդ ջանքերը բավարար չեն հարցի հիմնարար լուծման համար: Միայն հայերենի և, մասնավորապես, արևմտահայերենի խմբակների ստեղծումն ու բացումը քիչ է: Մեզ **գործուն մեխանիզմներ են անհրաժեշտ**, որոնք կայուն հիմքերի վրա կդնեն հայապահպանությունը Սփյուռքում:

Փորձագետները կարծում են, որ հստակ **կրթական քաղաքականության մշակման և իրականացման կարիք կա Սփյուռքում**: Իսկ համատարած և հետևողական քաղաքականությունը ոչ միայն ենթադրում է բոլորի ջանքերի համադրում, այլև հստակ քայլեր՝ դպրոց-դասագիրք-ուսուցիչ շղթայում կոնկրետ՝ լավ կառավարվող գործընթացներ:

Փորձագետները նաև կարծում են, որ կրթական մեխանիզմները բավարար չեն լինի, եթե երեխան չունենա միջավայր, չշփվի իր հասակակիցների, ընկերների հետ, շփման ու խաղերի միջոցով չսովորի, հաճույք չստանա ընթացքից: Այս պարագայում քաղաքականությունը կվերածվի լոկ լեզվի պարտադրանքի, որը հազիվ թե օգտակար լինի: **«Շատ կարևոր է, որ այս բոլոր հարցերին, առաջարկություններին մենք նայենք երեխաների աչքերով՝ իրապես գնահատելով հնարավոր արդյունքներն ու ազդեցությունները»:**

«Հայագիտությունը նաև քաղաքականություն է, պետք է հայագիտական կենտրոններ ստեղծել աշխարհի լավագույն համալսարաններում և դա ուղիղ պետական ռազմավարության խնդիր է»,- նշում էին քննարկումների մասնակիցները:

Լրջագույն **խնդիրներ ունենք արևմտահայերենի պահպանման ուղղությամբ:** Եթե լուծումներ չգտնենք, արևմտահայերենն արևելահայերենի ճնշման ներքո ինչ-որ ժամանակ անց կարող է վերածվել շատ նեղ շրջանակում խոսացվող լեզվի, որն այլևս ոչ մի մակարդակում կիրառություն չունի: Մինչդեռ ակնհայտ է, որ արևմտահայերենի պահպանումն ունի ռազմավարական նշանակություն: **«Թումո-ն և ՀԲԸՄ Հայկական վիրտուալ համալսարանն ունեն հեռավար կրթության հրաշալի մեթոդներ և փորձառություն, նրանք կարող են արձագանքել այս խնդիրներին»,-** կարծում են փորձագետները: Ոմանք էլ առաջարկեցին, որ, որպես Սփյուռքի ջանքերով ստեղծված կրթօջախ, **Հայաստանի ամերիկյան համալսարանը** կարող է դառնալ արևմտահայերենի հիմնական դարբնոցն աշխարհում:

Փորձագետները երկար քննարկեցին նաև հայկական բազմազանության ասպեկտը: **«Մենք մեր մեջ հային սահմանել ենք որպես մեկ մշակույթ, մեկ ազգ, սակայն մենք այս կերպ անտեսել ենք մեր բազմազանությունը»,-** պնդում էր փորձագետներից մեկը և առաջարկում՝ **«Բազմազանության մեջ միասնություն»** լատինական հայտնի լրզունգով է պետք առաջնորդվել: **«Ինչո՞ւ են այսօր պայքարում բարբառի դեմ և թույլ չեն տալիս, օրինակ, Շիրակի մարզի դպրոցում իրենց բարբառով խոսել: Ինչու՞ շիրակցի երեխան չի ուսումնասիրում իր բարբառը»:**

Նախաձեռնություններ

Ամենատարբեր ուղղվածություններով և բովանդակությամբ ճամբարներ, հանդիպումներ, փոխայցելություններ պետք է կազմակերպել: Այսօր նման նախաձեռնություններով «Դեպի Հայք» (Birthright Armenia), «Արի տուն», «Repat Armenia» և այլ ծրագրեր կան. դրանք պետք է շատացնել: Կրթական փոխանակումները, այդ թվում ներքին և ներգնա փոխանակումները, խնդրի լուծման մեծ ներուժ ունեն: Պետական լուրջ աջակցության կարիք կա այս հարցում: Փորձագետներն առաջարկեցին այս գործընթացն առաջ տանող՝ **Երիտասարդական փոխանակումների կորորդինացիոն խորհուրդ** ստեղծել՝ պետության և հիմնական կառույցների ներգրավմամբ:

ՀԲԸՄ օրինակով ոգեշնչված՝ հանձնախումբը լրջորեն դիտարկեց **Հայկական**

Վիրտուալ համալսարանների ստեղծումը խթանելու և մրցակցություն ապահովելու գաղափարը: Առցանց կրթությունը հայագիտության համար կարող է դառնալ փրկարար օղակ՝ հաշվի առնելով, որ ֆիզիկական ներկայությունն այլևս մեծ խնդիր է դառնում: Եթե կարողանանք ձևավորել վիրտուալ միջավայր լավագույն կադրերի, մասնագետների ներգրավածությամբ, ապա այն կկարողանա դառնալ նաև միավորող ու գիտելիքաստեղծ գործոն: *«Պատկերացրեք՝ եթե աշխարհի բոլոր ծայրերից հայերը ոգևորվեն հայոց լեզվի, հայոց պատմության և մշակույթի ոլորտներում իրենց տանը բարձրակարգ կրթություն ստանալու գաղափարով, ինչ արդյունքներ կարելի է ունենալ»:*

«Հայոց լեզուն՝ խաղերի միջոցով» նախաձեռնության կարևորության մասին հատկապես ակտիվ էին քննարկում մանկահասակ երեխաներ ունեցող սիյուռքահայ փորձագետները: *«Մենք ուզում ենք, որ մեր երեխաների կապը հայրենիքի հետ մնա/զարգանա, նրանք հայ մնան: Շատ լավ կլինի, որ ժամանակակից խաղեր լինեն, երեխաները մտնեն, հայերենի և հայության մասին իրենց գիտելիքներով «badge»-եր հավաքեն, ու իրար ասեն՝ ահա այսքան շքանշան ունենք»:*